
Bohuslav Martinů (1890–1959)

Metodický list úroveň B

I. Pohled z ochozu věže

Malý Bohouš Martinů svá dětská léta strávil v bytě na věži poličského kostela. Jeho otec Ferdinand, povězný a švec, obýval malou komůrku s rodinou o třech dětech. Nejmladší z dětí Bohouš nejenže shlížel na město z ptačí perspektivy, ale také naslouchal zvukům chrámové hudby linoucím se z kostela, nad kterým bydlel.

Zdroj: Bohuslav Martinů v pařížském ateliéru Jana Zrzavého v roce 1924, kopie v Institutu B. Martinů.

- **DOK 1: Pohlednice s věží poličského kostela**

Zdroj: Pohlednice kostela sv. Jakuba v Písku ze začátku 20. století, Městské muzeum v Písku.

- *Pozorně se podívej na fotografii a s pomocí učebnice výtvarné výchovy nebo internetu zjisti, v jakém slohu je kostel postaven. Nápodědou ti bude tvar oken a výzdoba štítu, jakož i samotné věže kostela.*

Nynější poličský kostel sv. Jakuba byl postaven roku 1865 v novogotickém slohu: okna jsou zakončena lomeným obloukem, patrná je gotická okenní kružba, sochařská výzdoba využívá na věžičkách tzv. krabů.

- *Představ si, že ses ocitl na ochozu věže a díváš se do dálky... Použij svoji fantazii a napiš, co můžeš pravděpodobně z výšky pozorovat a čemu se budeš obdivovat stejně tak jako kdysi malý Bohouš, náš hudební skladatel. Myslíš, že to mělo nějaký vliv na pozdější tvůrčí práci skladatele?*

Život na věžním „majáku“ byl skutečně pro malého Bohouše působivý. Pohled na rozložitá pole s pracujícími lidmi, kteří vypadali jako tečky, a na vzdálené kontury krajiny na horizontu vzbuzoval v chlapci pocit nekonečnosti, dále. A především „ten prostor nade vším“ (tj. obloha) je obsažen ve skladatelových kompozicích. Jde o to, že prim hraje u Martinů PROSTOR, tj. forma; JEDNOTLIVÉ LIDSKÉ OSUDY, tj. mimohudební obsah a hudební leitmotivy, jsou až druhotné a nesmějí dominovat nad formou. **Pohled na nebeský „nepřehledný“ prostor** byl skladateli motivací k neustálému zdokonalování, objevování a bádání nejen v hudbě (!), ale např. i v divadle, historii, literatuře či astronomii.

II. Nadaný konzervatorista, ale „necvičící“ houslista

Poté, co poličský učitel Josef Černovský objevil v mladém Bohoušovi hudební talent, vydal se Martinů v roce 1906 do Prahy, aby studoval housle na Pražské konzervatoři. Praha mu poskytla bohaté kulturní vyžití, které jako šestnáctiletý maloměšťák dosud nepoznal. Mladý Bohoslav především hltal hudební novinky, přehrával partitury, byl nadšen francouzskou impresionistickou hudbou. Intenzivně četl, učil se francouzštinu a chodil takřka denně do divadla, které si zamiloval. Proto není překvapující, že pro všechny tyto své aktivity poněkud zanedbával svůj hlavní obor, totiž housle. Více než technická cvičení ho zajímala hudební kompozice. Nelze se tedy divit, že se už od druhého ročníku potýkal s opravnými zkouškami a absolutorium bylo v nedohlednu... Začal komponovat a studovat sám, na vlastní pěst. Již tehdy vyhledal mistra Josefa Suka, který vyučoval hudební kompozici ve speciální třídě na konzervatoři, aby s ním konzultoval svoje kompozice/hudbu.

- **DOK 2: Dopisy Bohuslava jeho poličskému mecenáši Josefu Kaňkovi o státní učitelské zkoušce**

DOPIS 1:

... Zkoušku dělám z houslí, pedagogiky, dějepisu a psychologie. Z klavíru nedělám na radu mistra Suka. Já jsem ho totiž prosil o dobrozdání, co se týče kompozic mých, a on je se mnou probral a řekl, že nemůžu tak zůstat, abych se sám dále učil, že by to byla škoda, že mne bude, pokud mu čas dovolí, učit sám.

- *Jak Josef Suk ocenil kompozice Bohuslava Martinů a proč to bylo důležité? Jakou pozici měl Suk na Pražské konzervatoři (vycházej z DOPISU 1 a úvodu podkapitoly)?*

To, že sám Suk nabízí Bohuslavovi hodiny kompozice, svědčí o Martinů nadání. Martinů se Sukem skutečně konzultoval své skladby ještě před nástupem do mistrovské Sukovy třídy (1922–23), o čemž svědčí Martinů balet *Istar* (1921), který vykazuje Sukův hudební rukopis. Josef Suk vedl mistrovskou třídu hudební skladby na Pražské konzervatoři a zároveň byl ve 20. letech rektorem stejného ústavu.

DOPIS 2:

... To bych musel být kus dřeva, vždyť tu státníci dělají lidé, kteří ani nevědí, co je to hudba (...) A ze mě udělali lenocha (...) vždyť já už začínám věřit, že opravdu nic neumím. Tak mi to zkazili. Ale já se nedám tak lehce. Já se protluču a ukážu tomu řediteli, jaké máme rozdílné názory na umění. Jen prosím Vás, dojděte k našim a napište mi.

Zdroj: MARTINŮ, Bohuslav a POPELKA, Iša (ed.). *Dopisy domů: Z korespondence do Poličky*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 10–11.

- *Bohuslav státní zkoušku toho dne nesložil. Z DOPISU 2 zjisti a napiš, jak se s tímto faktem vyrovnal: čeho se obává, co ho rozčililo a zda se nechal tímto dílčím neúspěchem odradit od dráhy hudebníka.*

Nutno říci, že Bohuslav měl na konzervatoři pověst žáka, „který necvičí“. Nakonec byl z ústavu vyloučen. A předsedou komise u státní učitelské zkoušky nebyl nikdo jiný než ředitel konzervatoře Jindřich Kaan. Lze předpokládat, že Bohouše hodnotil s jistými předsudky. Martinů nebyl virtuos, ale zahrát uměl. Vadilo mu právě neobjektivní hodnocení komise na jeho účet. Výsledek zkoušky, tedy nedostatečnou, neoznamuje přímo domů, ale svému mecenáši Kaňkovi. Báł se, jak by doma přijali jeho neúspěch. Proto Kaňku prosí, aby zprávu tlumočil on osobně rodině Martinů. Rozhodně se však nenechal odradit od své dráhy hudebníka skladatele. Naopak, neustále se sám vzdělával a vyhledával nové směry v hudbě (na rozdíl od svých profesorů na konzervatoři, kteří od něj vyžadovali jen „otrocká“ harmonická cvičení a kontrapunkty).

- *Pokus se kriticky posoudit připravenost Martinů na státní učitelskou zkoušku z houslí. Porovnej oba dopisy s textem v úvodu podkapitoly a zařaď následující klíčová slova do správných sloupečků: LENOCH, DOBRÁ PŘIPRAVENOST A NADHLED, TECHNICKY NEDOSTAČUJÍCÍ VÝKON, DŮLEŽITĚJŠÍ NEŽ VIRTUOZITA JE HUDEBNÍ TVOŘIVOST.*

Cílem úkolu je využít kritického myšlení v posouzení problému. Žák je zde veden k dialektické analýze problému: **teze–antiteze–syntéza**. Po zvážení pro a proti by měl žák dospět k objektivnímu hodnocení.

pohled Martinů samotného

X

pohled komise a ředitele Kaana

... DOBRÁ PŘIPRAVENOST A NADHLED

... LENOCH

... DŮLEŽITĚJŠÍ NEŽ VIRTUOZITA JE HUDEBNÍ TVOŘIVOST

... TECHNICKY NEDOSTAČUJÍCÍ VÝKON

Objektivní hodnocení závěrem:

I když Martinů nebyl koncertní hvězda, zdá se, že státníci mohl opravdu dostat. Komise byla zaujata, neboť ti samí lidé ho z konzervatoře vyloučili.

III. „Francouzský“ skladatel

Mladý Bohuslav nakonec státní zkoušku složil v roce 1912, což ho opravňovalo k soukromé výuce hudby. Nejprve učil v Poličce, v letech 1920–23 pak byl členem České filharmonie (hráč druhých houslí), se kterou procestoval Evropu. Nejvíc mu učarovaly Paříž a malebné Švýcarsko. Roku 1922 byl znovu na Pražské konzervatoři, tentokrát jako student kompozice v mistrovské třídě Josefa Suka. O rok později odjel na stipendijní pobyt do Paříže, kde se jeho profesorem stal Albert Roussel. Zde se seznámil s hudební avantgardou 20. let – Pařížskou šestkou. Intenzivně ho také ovlivila hudba Igora Stravinského. Sám Martinů pak představoval vůdčí osobnost skladatelské skupiny s názvem École de Paris.

Od poloviny 20. let začal krystalizovat skladatelův osobitý hudební styl, který prošel obdobím civilismu (orchestrální skladby Half-time, La Bagarre), obdobím jazzovým (balet Kuchyňská revue, orchestrální Jazzová suita) i folklorismem (opera Hry o Marii a kantáta Kytice, kde se inspiruje lidovými motivy z Vysočiny). Ve 30. letech byl již známým skladatelem, kterého hrály přední světové scény (Paříž, Londýn, Boston, Basilej, ...). Na „domácích prknech“ byl Bohuslavovým propagátorem Václav Talich, šéf České filharmonie. Martinů opustil Paříž až roku 1940, kdy došlo k německé okupaci.

- *Ve slovníku cizích slov najdi výrazy: avantgarda, civilismus a folklorismus. Pojmy vysvětli svými slovy.*

Všechny tři „-ismy“ spadají do první poloviny 20. století. **Avantgarda** se objevuje v umění napříč všemi žánry, znamená rozchod s tradicí, revoltu, průkopnický směr (etymologicky vychází z francouzštiny a znamená „předvoj“). **Civilismus** se zabývá a umělecky zpracovává civilizační tendence, tj. nové technické vynálezy, společenské události atd. **Folklorismus** čerpá z lidových zvyků národa (písni, obyčejů, jazyka a literatury atd.)

- **DOK 3: Bohuslav Martinů o skladbě *Half-time***

... Nesleduji žádnou vznešenou ideu ani nelíčím obyčejný život na hřišti. Nechávám se jen inspirovat tímto životem plným pohybu, ruchu, děje. Tím se moje práce nestává nijak ani impresionistickou ani deskriptivní, poněvadž tyto zážitky, které jsou obdivem pro zdravý sport a výraz síly i mládí...

... Naprostý odvrát od směru, zvláště u nás [v Praze] panujícího, který má ve znaku jen ideje nejvznešenější, nadhmotné, abych tak řekl nadživotné. Ne že bych je ovšem popíral, ale obracím se k projevům, které tvoří obyčejný život, naše okolí a které – protože jsou přehlíženy jako malicherné, nejsou proto méně krásné a snad jsou životnější...

Zdroj: Dopis B. Martinů Václavu Talichovi z roku 1924, Muzeum Českého krasu, Beroun.

- *Z jakého prostředí slovo *half-time* pochází? Co znamená v češtině? Pokud nevíš, použij anglicko-český slovník nebo internet.*

Half-time znamená v překladu „poločas“. Skladba skutečně reaguje na fotbalovou přestávku.

- *Vymysli nadpis k prvním dvěma odstavcům dopisu (DOK 3). Nápoděda: Chvála....; Óda na....; Obdiv... atd.*

Např.: Oslava mladistvé síly a života.

Skladba byla směle s nejmodernějšími výrazovými prostředky vržena do obecnostva a donutila ho, aby se vyjádřilo... Někteří zasyčeli své ne, avšak dlužno za pravdu dáti těm, kteří přejí svobodě.

Zdroj: *Listy hudební matice*, 4/1924, s. 121.

- *Pokus se z textu odvodit, jak byla nová moderní skladba Martinů přijata v tehdy ještě provinční Praze (např. vůči Paříži).*

Poločas byl premiérován v prosinci 1924 v Praze pod taktovkou dirigenta České filharmonie Václava Talicha. Reakce publika byly rozporuplné; Martinů atonální hudba znamenala ostrý předěl v jeho dosavadním díle. Jako avantgardistu Pražané Martinů neznali. Proto byli jeho novým dílem pobouřeni. Talich byl však nadšen.

- Srovnej texty DOK 3 a jejich obsah (který je vlastně znamením poválečné epochy konjunktury 20. let 20. století) s náladou doby předchozí, tj. lety válečnými 1914–18. V čem se obě epochy liší? Opiš správně slova z nabídky do příslušných sloupečků:

ZDRAVÍ – KŘEČ – SPORT – MOTIV SMRTI – SVOBODA – NADŠENÍ ZE VŠEDNÍHO DNE – ŘÍZENÁ VÁLEČNÁ VÝROBA – HOSPODÁŘSKÝ POKROK – CENZURA

20. léta

X

válečná léta 1914–1918

... ZDRAVÍ

KŘEČ

SPORT

MOTIV SMRTI

SVOBODA

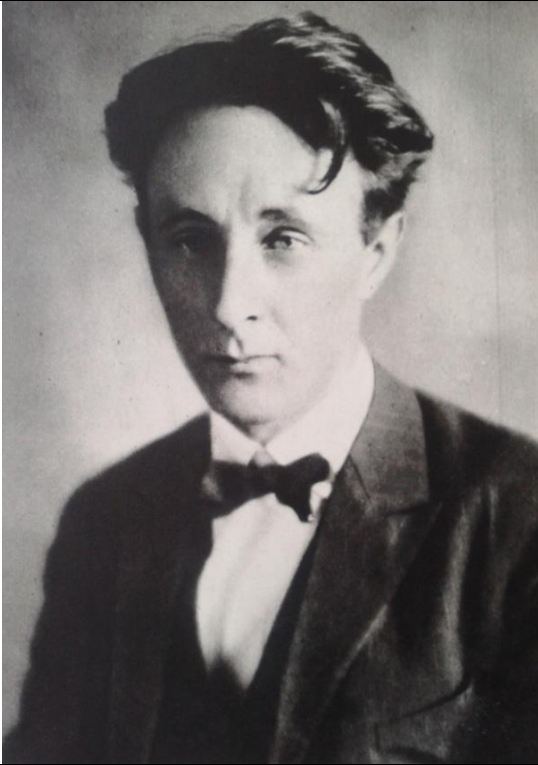
ŘÍZENÁ VÁLEČNÁ VÝROBA

NADŠENÍ ZE VŠEDNÍHO DNE

CENZURA

HOSPODÁŘSKÝ POKROK

- **DOK 4: Nerozluční kolegové a přátelé a jejich charakter**

Václav Talich, šéfdirigent České filharmonie ve 20. a 30. letech 20. století	Bohuslav Martinů, hudební skladatel
	
TEXT č. ... 2 (doplň) ... např.: asertivní ... cílevědomý ... neústupný	TEXT č. ... 1 (doplň) ... např.: bezelstný ... optimistický ... citlivý

Zdroj: MIHULE, Jaroslav. *Bohuslav Martinů v obrazech*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, s. 11 přílohy.

TEXT č. 1

... Byl bytostný optimista a věřil, že vždycky všechno dobře dopadne a že se nám povede lépe. Nebyl schopný nikomu ublížit slovem ani činem...

Zdroj: MARTINŮ, Charlotte. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1978, s. 54.

TEXT č. 2

... Jak jsem Tě znal sám a viděl pracovat a ničit si často Tvoje zdraví i nervy pro věci, jež jsi považoval za hodnotnější a za něž jsi bez ohledu bojoval, bez ohledu, zdali si uděláš přátele či nepřátele...

Zdroj: Dopis B. Martinů Václavu Talichovi z roku 1945, Muzeum Českého krasu, Beroun.

- *Po přečtení TEXTŮ č. 1 a 2 doplň do tabulky chybějící údaje tak, jak si myslíš, že odpovídají fotografiím, tj. charakterům jednotlivých osobností.*
- *Do tabulky napiš tři přídavná či podstatná jména, která by charakterizovala Václava Talicha a Bohuslava Martinů (vyjdi především z TEXTŮ č. 1 a 2 a z rysů ve tváři každé z osobností).*

Cílem úkolu je test sociální inteligence a uplatnění tzv. haló efektu (první pohled, dojem, který může klamat). Žák hodnotí podle obličeje, tj. fotografie, a zároveň podle doprovodných textů (viz TEXTY č. 1 a 2). Následně je vyzván, aby své hodnocení zdůvodnil. Je jistě zajímavé podělit se o hodnocení se spolužáky a zjistit, zda hodnotili stejným způsobem, či nikoli a jaké charakteristiky zvolili.

Od poloviny 20. let byl Martinů označován jako český skladatel z École de Paris (Pařížské školy). Pomineme-li konzultace u prof. Alberta Roussela, byl Martinů v Paříži pilným samostudentem. Název École de Paris je formální označení pro okruh skladatelů-cizinců, kteří bydleli, tvořili a scházeli se v Paříži ve 20. a 30. letech. Martinů tak ztělesňoval dva světy – francouzský a český. O několik let později (během 2. světové války a po ní) bychom řekli přesněji, že ztělesňoval originální světovou syntézu se zřetelnými prvky české národní hudby. Zvláště od 30. let se Martinů vracel k národním námětům: Legenda o sv. Dorotě (1931), Špalíček (1931–32), Svatební košile (1932), Hry o Marii (1934), kantáta Kytice (1937), České madrigaly (1939), Polní mše (1939) aj.

- **DOK 5: Martinů o smyslu své zahraniční práce píše Josefu Sukovi**

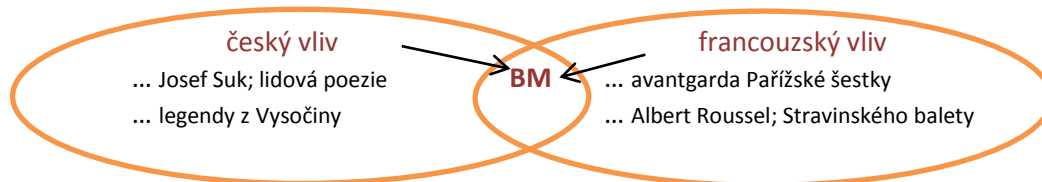
*... Jsem přesvědčen, že **přináším něco nového...** a dělám to **ne pro Francii** ani proto, abych byl nějak zvláště znám a ceněn v cizině, **ale pro naši hudbu, pro Čechy**; a my hlavně jako malý národ bychom potřebovali, aby všechno úsilí se spojilo a každá energie byla **zžitkována ve prospěch celku a v zájmu „velké věci“**.*

Zdroj: Dopis B. Martinů Josefu Sukovi z prosince 1930, Nadace Bohuslava Martinů, Praha.

- *Jaký je podle Martinů smysl jeho zahraniční skladatelské činnosti?*

Martinů patřil ke generaci zemských patriotů, Čechy (příroda Vysočiny) mu byly nanejvýš drahé. Proto také své úsilí a svůj um chtěl dát do služeb mladého československého státu, aby prosperoval v zájmu „velké věci“, tj. na poli **univerzální hudby**.

- *Ve schématu se na základě znalostí z textů Kapitoly III pokus uvést vlivy české a francouzské hudební kultury, které ztělesňuje osobnost Bohuslava Martinů (BM):*

nápověda: avantgarda Pařížské šestky – Josef Suk – lidová poezie – legendy z Vysočiny – Albert Roussel – Stravinského balety

- *Proč byl Martinů označován jako „francouzský“ skladatel? Jak dlouho trvale bydlel v Paříži a v čem mohl být pro Francouze přínosem?*

Martinů žil v Paříži od roku 1923 do roku 1940. „Francouzským“ byl nazýván především proto, že vědomě opustil paradigma středoevropské hudby, tj. hudby německé (Strauss, Mahler, Bruckner); tedy názor, že hudba má reprezentovat hluboké ideje, tj. mimohudební obsah. Martinů, jak sám později vzpomíná, byl již od svého mládí veden pohledem z výšky. Ve svém díle je racionálním ctitelem hudební formy. Vše, co je mimohudebním epitetonem hudebních estetiků a vědců, zavrhuje. A o správnosti svého názoru se přesvědčil u svého francouzského učitele A. Roussela. Svou tvorbou obohatil francouzskou kulturní metropoli, a to jako vůdčí osobnost École de Paris (Pařížské školy).

- *Představ si, že jsi francouzský novinář nebo hudební kritik a současník B. Martinů. Máš za úkol seznámit Pařížany s novým českým skladatelem ve své hudební kritice. Myslíš, že tvůj pohled bude jiný než ten od českého novinářského kolegy? Proč a v čem?*

Cílem úkolu je empatické myšlení. Na základě znalostí a cvičení provedených výše se žák vcítí nejprve do francouzského kritika, následně do jeho českého kolegy. Žák je závěrem veden k tomu, aby si uvědomil rozdílné přístupy obou dvou světů a proč tomu tak je. Dochází tak k pochopení sebe samého i druhých lidí.

Francouzský novinář (článek)	Český novinář (článek)
... V pařížském Théâtre des Champs-Élysées bylo provedeno dílo českého skladatele sídlícího ve Francii B. Martinů. Skladba <i>Half-time</i> je živelnou autorovou odpovědí na zážitek davového šílenství při fotbalovém zápase. Hudba je to energická, dravá. Autor se tak svým dílem zařadil mezi autory jako Stravinskij nebo Milhaud. Věřme, že obohatí pařížskou kulturu o další své skladby.	... Bohuslav Martinů, bývalý houslista ČF a současný stipendista u A. Roussela v Paříži (třída kompozice), svým <i>Poločasem</i> nadzdvihl ze židle pražské publikum! Takové dílo z pera českého skladatele jsme tu ještě neměli. Zdá se, že se autor zcela vymanil ze sukovské skladatelské školy, aby přejal moderní „západní“ melodie a rytmy, což se nám do značné míry jeví jako plagiátorství.
Rozdíly:	
Je kosmopolitní, Martinů může obohatit kulturní život metropole.	X Zná Martinů z předchozích let, má ho zaškatulkovaného, šok a ostych k neznámému.
Důvod rozdílů spočívá v odlišnosti geografické, mentální a kosmopolitní obou zemí.	

IV. Charlotte Martinů

V roce 1926, tedy ve třetím roce svého pařížského pobytu, se Bohuslav seznámil se svojí životní partnerkou Charlottou Quennehen (1894–1978), se kterou se roku 1931 oženil. Charlotte pocházela ze skromných poměrů, živila se jako švadlena. Bohoušovi se stala celoživotní partnerkou, která byla vždy velmi pracovitá a poněkud nepraktickému skladateli se stala starostlivou hospodyní. Nikdy se nenaučila česky, což jí asi nikdy neodpustila Bohoušova matka. Bohuslavova sestra Marie a jeho bratr Karel, stejně jako většina Bohoušových poličských přátel, naštěstí francouzsky uměli. Mohli tedy trávit s mladým párem plnohodnotné společné chvíle. Z manželství Charlotty s Bohuslavem nevzešel žádný potomek.

- DOK 7: Vzpomínka Charlotty na Bohoušovu maminku**

... Přivítání v Poličce bylo chladné. Maminka měla samozřejmě jiné plány se svým Bohoušem; však se nabízely nevěsty se statkem s velkým věnem, s nákladnou výbavou... „Znám jednu dívku, ta má

dukáty, má dukáty..." (...) Byla jsem **chudé** děvče, byla jsem **cizinka**, obě tyto okolnosti mluvily proti mně. Bohuš mě chlácholil a mínil, že maminka si časem zvykne.

Skutečně teprve po letech, když maminka poznala, jak se o Bohuše starám a jak jsem mu oddána, její poměr se ke mně změnil a nakonec byly její city srdečné.

Zdroj: MARTINŮ, Charlotte. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1978, s. 25–26.

- *Jak reagovala Martinů rodina, resp. jeho matka, na novou Bohoušovu známost a z jakého důvodu? Které dvě okolnosti hrály v neprospěch Charlotty?*

Bohuslavova matka se těžce smířovala se skutečností, že si její syn namluvil cizinku, která neumí česky, a navíc pochází z chudých poměrů.

- *Zjisti, z jaké Smetanovy opery pochází árie „Znám jednu dívku..." a proč se objevuje v Charlottiných pamětech? Nesvědčí to o jejím kulturním rozhledu a lásce k Bohuslavovi, když byla cizinka?! (Použij internet a učebnici HV.)*

Jedná se o árii Kecala ze Smetanovy opery *Prodaná nevěsta*. Kecal byl profesionální „dohazovač" a slova „Znám jednu dívku, ta má dukáty a chalupu..." patří neodmyslitelně k němu. Žel Charlotte neměla ani dukáty ani chalupu. Přesto tuto árii znala a vtipně ji použila ve svých pamětech (viz výše), čímž prokázala svůj kulturní rozhled o českých hudebních realitách, které bezesporu poznala díky lásce ke svému skladateli.

- *Za jakých okolností změnila maminka názor na Charlottu a svolila ke svatbě?*

Bohuslavova matka ke svatbě svolila, neboť musela jistě dát Bohoušovi za pravdu, když jí psal roku 1931 o plánované pařížské svatbě a o tom, jakou má v Charlottě obětavou a oddanou družku i hospodyní.

- *Znáš ze svého okolí nějaký „smíšený" manželský pár: Čech(-ška) a cizinec(-ka)? Jakým jazykem komunikují a jakým jazykem hovoří jejich děti? Představ si sám sebe na jejich místě. Jak bys otázku jazyka řešil? Napiš své postřehy a diskutujte se spolužáky.*

Opět jde o empatické myšlení. Jaké by to bylo, kdyby... Co kdyby se mi to také přihodilo... Problémy jsou nasnadě: společný jazyk, přátelé, země bydliště, jazyk dětí atd. Diskutujte o nejzajímavějších postřezích.

V. Druhá světová válka, Martinů – „americký“ skladatel

V září roku 1939 vypukla 2. světová válka. Martinů, tehdy žijící v Paříži, intenzivně prožíval narůstající agresi nacistického Německa a osud své rodné vlasti v druhé polovině 30. let. Dne 6. 10. 1938, tj. bezprostředně po mnichovském diktátu, byla Polička obsazena německými vojsky. V září následujícího roku (1939) rozpoutalo Německo druhou světovou válku. Martinů na tyto události zareagoval kantátou Polní mše (dokončena 1939) věnovanou československým vojákům ve Francii. Těsně před okupací Paříže uprchl Martinů s manželkou na jih Francie (červen 1940), aby se z Marseille vydali na radu svých přátel do Spojených států, kde mohl Bohuslav svobodně tvořit.

- **DOK 8: Nábřeží Seiny s pověstnými „krabicemi“ bukinistů na přelomu 19. a 20. století**

Zdroj: GABRIELLE. *Bukinista – zawód*. Dostupné na: <http://skarbnicaksiazek.blogspot.cz/2014/06/bukinista-zawod-czy-styl-zycia.html> [16. 6. 2014].

- *Vyhledej a napiš, co rozumíme pod pojmem „pařížský bukinista“.*

Bukinisté, tj. obchodníci ve stánku s knihami a časopisy, jsou neodmyslitelně spjatí s nábřežím pařížské Seiny, kde nabízejí své zboží.

- **DOK 8b: Postoj pařížského obchodníka k mnichovským událostem na podzim 1938**

V tu dobu nás dojal lístek jednoho známého bukinisty, kde psal: „Tolik se stydím za Francii, že nechala padnout Československo. Potřebujete-li něco, obraťte se na mne.“

Zdroj: MARTINŮ, Charlotte. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1978, s. 52.

- *Připomeň si, co byla tzv. mnichovská dohoda („o nás bez nás“) v září 1938 a jaké měla důsledky pro ČSR (použij učebnici dějepisu). Francouzský ministerský předseda Édouard Daladier byl jedním ze čtyř signatářů dohody, která měla zabránit válce s Hitlerem za cenu*

okleštění ČSR. Myslíš, že lístek bukinisty (v DOK 8b) odrážel názory Čechoslováků, nebo spíše většinový názor Francouzů, kteří chtěli za každou cenu zabránit válce? Proč tehdy dojal Charlottu Martinů?

Cílem západních států na konferenci v Mnichově bylo zabránit válce (politika appeasementu). Francie ani Anglie nechtěly za žádnou cenu do války podobné té, ve které krvácely před dvěma desítkami let. Čechoslováci naopak očekávali, že západní spojenci dodrží své závazky vůči ČSR a odsoudí Hitlerovy neoprávněné požadavky na změnu čs. hranic. To byla zásadní odlišnost v přístupu k mnichovským událostem v září 1938. Bukinista, který dojal Charlottu Martinů, tedy nesdílel většinový názor francouzské společnosti, ale obhajoval smluvní závazky Francie vůči ČSR na vojenskou pomoc.

- **DOK 9: Čs. kolonie v Paříži a Martinů *Polní mše***

„Zde roku 1916 prozatímní československá vláda zřídila své sídlo pod vedením T. G. Masaryka“ – pamětní deska na budově č. p. 18, Bonapartova ulice, Paříž (ve 20. a 30. letech centrum „čs. kolonie v Paříži“, dnes České centrum, ČŠBH a konzulát v Paříži)

Zdroj: Osobní fotografie Jana Lorence, 19. 6. 2013.

*... V Paříži, seskupení okolo kolonie [18 rue Bonaparte, dřívější sídlo čs. národní rady v čele s TGM za 1. světové války, pozn. autora], pracujeme na odboji... Naši hoši jsou mobilizováni a odjíždějí na jih Francie... V té době přistupuji k práci na *Polní mši*, která je určena našim hochům v táborech... Chtěl bych jim poslat skladbu, kterou by sami provedli a o které by věděli, že je psána pro ně – že na ně vzpomínáme a že jsme s nimi.*

Zdroj: MARTINŮ, Bohuslav a ŠAFRÁNEK, Miloš (ed.). *Domov, hudba a svět: Deníky, zápisníky, úvahy a články*. 1. vyd. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1966, s. 280–281.

Není to vlastně mše, je to jakási modlitba za vlast a touha po domově, kterou tlumočím v tónech za nás za všechny, a protože nemáme ani katedrálu ani chrám, sešli jsme se v poli, jako pracovníci, jako vojáci, v poli, kde všude nad námi, kolem nás je širý prostor, kde si lidé navzájem lépe rozumí...

Zdroj: MARTINŮ, B. *Polní mše*. In: *Československý boj* (časopis čs. kolonie v Paříži), Paříž: 1939, článek ze 4. listopadu.

- *Komu je *Polní mše* určena? Co znamená „našim hochům v táborech“?*

Od vypuknutí války (září 1939) se Martinů angažoval v „české kolonii“ v Paříži. Byl v kontaktu s českým dirigentem Vilémem Tauským, který dostal za úkol sestavit vojenskou hudbu pro

vojenský tábor Čechoslováků, vojáků dobrovolníků, ve Francii. Právě jim Martinů věnoval svoji kantátu *Polní mše*. Z Paříže jim dopravili potřebné nástroje; celá skladba má omezený nástrojový aparát: dominují žestě a bicí nástroje. Sbory jsou výlučně mužské, vzhledem k maskulinnímu charakteru vojenské jednotky.

- *Jak charakterizuje své dílo sám autor? Co podle něho vyjadřuje? Jaké city tlumočí pomocí hudby? Proč je užít přívlastek „polní“?*

Sám skladatel označil dílo za modlitbu o osud rodné české země. Ve skladbě jsou uplatněny texty Jiřího Muchy i texty žalmové a liturgické. Ze skladby je patrná jednak obava o rodnou zem, dále je to demonstrace odporu a lidské síly, jež se pozvedá proti okupantům, a psychologický vnitřní monolog vojáka na stráži, který je znaven, ale nesmí usnout. Přívlastek „polní“ odpovídá podmínkám čs. dobrovolníků: jejich katedrála (sv. Vít v Praze) a kostely jsou v rukou nacistů, oni, dobrovolníci, pak jsou vojáci shromáždění na bitevním poli.

Práci je vhodné/možné doplnit zvukovou ukázkou z díla¹: např. část vojáka na stráži s monologem „Nesmím usnout...“ a samotný závěr skladby, který se zdá být originální v tom, že neválcuje posluchače ohlušujícím „hrdinským“ fortissimo, ale naopak končí pianissimo v naději a důvěře, kterou vkládá v Nejvyššího.

Ve Spojených státech Martinů působil s dílčími přestávkami v letech 1941–1956. Nejprve tvořil jako skladatel na volné noze (pro Kusevického bostonský orchestr, pianistu Rudolfa Firkušného, dirigenta Paula Sachera aj.), později se stal profesorem skladby na univerzitě v Princetonu. Stejně jako Antonín Dvořák, i Martinů skládal v Americe symfonie. Stále častěji čerpal z domácí látky českého folkloru: Nový Špalíček, Písničky na jednu stránku, Písničky na dvě stránky (1942–44), Pět českých madrigalů (1948), Tři české tance pro dva klavíry (1949), Otvírání studánek (1955) a další komorní kantáty na předlohy Miloslava Bureše aj. Na politické události reagoval orchestrální větou Památník Lidicím (1943) a komorní skladbou Pozdrav sokolstvu a sletu (1948).

- **DOK 10: Úspěšné provedení Martinů koncerta grossa v New Yorku v lednu 1942**

... New York nezažil podobný triumf už mnoho let, psal tisk, a přeplněný sál si vyžádal skladatele třikrát za sebou na scénu za potlesku dirigenta i orchestru; týž sál [Carnegie Hall], v němž v prosinci roku 1893 byl zahrnut bouřlivými ovacemi Antonín Dvořák při premiéře symfonie Z Nového světa.

Zdroj: MIHULE, Jaroslav. *Martinů: Osud skladatele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 332.

¹ Viz příloha k pracovním listům.

- *Jakým způsobem byl Martinů přijat na prestižní newyorské scéně?*

Martinův úspěch v Carnegie Hall znamenal slibný nástup kariéry v USA. Děkovačka s trojitým vyvoláním skladatele jen dokresluje situaci. Propagátorem Martinů byl již za „pařížských let“ bostonský dirigent Sergej Kusevickij.

- *Který další český hudební skladatel se na témže místě padesát let před Martinů zapsal nesmazatelně do povědomí Američanů a kterým svým dílem?*

Pro Američany znamenal a stále znamená Antonín Dvořák mnoho, považují ho za „amerického“ (tj. jejich) skladatele, jenž položil základy americké symfonické hudby. Dvořákova symfonie č. 9 „Novosvětská“ byla provedena v Carnegie Hall roku 1893.

- *Co měl Martinů společného se skladatelem Antonínem Dvořákem?*

Krom toho, že byl Martinů rovněž Čech a skladatel, těžil z toho, co mu předal profesor skladby Josef Suk. Ten byl Dvořákovým žákem, a tím tedy spojnicí mezi Dvořákem a Martinů.

- **DOK 11: Martinů dopis o Památníku Lidicím dirigentu Sergeji Kusevickému z listopadu 1943**

Je to skladba velmi stručná (...) v těch několika málo minutách se mi podařilo vyjádřit cosi, co vzdává čest těm ubohým mučedníkům z malé utlačované české obce...

- **DOK 12: Martinů pro Newyorské listy v říjnu 1943, bezprostředně po dokončení Památníku Lidicím**

Je jedna věc, na kterou nesmíme zapomenout: že za to, že my jsme zůstali svobodni a měli možnost práce, že za to platí ti, kteří zůstali; a že budou mít právo se zeptat a budou se ptát, co jsme dělali a jak jsme tuto svobodu i možnost využili a jakými jsme byli v době, kdy oni trpěli.

Zdroj: MIHULE, Jaroslav. *Martinů: Osud skladatele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 346.

- *Na jakou událost reaguje skladba Památník Lidicím? Z učebnice dějepisu zjisti, kdy a za jakých okolností se tragédie v Čechách stala.*

Skladba reaguje na zrádný čin nacistických okupantů. Dne 10. června 1942 na rozkaz K. H. Franka (pozdějšího německého státního ministra pro Čechy a Moravu) bylo započato s vyhlazováním obce Lidice a vyvražďováním jejích obyvatel. Nacisté tak reagovali na smrt říšského protektora Reinharda Heydricha, který zemřel na následky atentátu provedeného československými výsadkáři Gabčíkem a Kubišem 27. května 1942 v rámci operace Anthropoid.

- *Jaký postoj chce Martinů svým dílem vyjádřit (viz DOK 11 a 12)?*

Skladba má vzdát čest lidickým mučedníkům a podtrhnout jejich osudovou oběť. V závěru skladby je citováno ústřední hudební téma z Beethovenovy páté „Osudové“ symfonie.

- *Kdo jsou podle Martinů ti „svobodní“ a ti, „kteří zůstali“? (nápověda: okupované Československo X státy nezávislé na fašistickém Německu, např. USA)*

Pod pojmem „my svobodní“ rozumí Martinů české emigranty v USA, všeobecně pak ty národy, které nebyly porobeny nacistům. Ti, „kdo zůstali“, jsou pak lidičtí mučedníci, resp. porobený čs. národ.

VI. Martinů světoběžník na druhé straně „železné opony“

V době, kdy skončila 2. světová válka, byl Martinů jedním z nejvýznamnějších světových skladatelů. V USA dobyl svými skladbami nejpřednější koncertní scény a stal se velmi váženým. Od roku 1945 se toužil vrátit do rodné země. Mrzelo ho však, že nikdo z vládních míst ČSR o něho (skladatele světového formátu) nejevil zájem. Předpokládal totiž nabídku profesury na Pražské konzervatoři, resp. na AMU. V červnu 1946 utrpěl Martinů těžký úraz, jehož následky ho paralyzovaly na několik let (závratě). Jeho cesta do ČSR se tak opět oddálila. Vyslal alespoň svoji manželku Charlottu, aby ho zastupovala na festivalu Pražské jaro roku 1947, kde byly provedeny jeho skladby. V té době již měl Martinů nabídku ze strany vedení AMU, nikoli však z ministerstva. Následujícího roku se vážně připravoval na návrat do Československa. Únorový komunistický puč však natrvalo uzavřel Bohuslavovi cestu domů... Republika se ocitla v moci „dělnického lidu“, tj. pod totalitní ideologií KSČ, na ministerském křesle zavládl dr. Zdeněk Nejedlý a začaly čistky nejen v kultuře (Václav Talich, Jiří Mucha), ale i ve vlastních komunistických řadách (Slánský, Clementis aj.).

• DOK 13: Martinů o poválečném angažmá v ČSR

Já v tom stále nevidím mnoho smyslu se teď vrátit, když mám v celém světě tak dobrou posici a mohu prokázat nám všem větší služby, když zůstanu venku, kde to právě dnes moc potřebujeme. Mám značné obavy, že bych se někomu nezachoval (...) také znám pány (...) také už jsou zpět, jenom si oblékli jiný politický kabát a teď rozhodují pro „lid“.

Zdroj: Dopis B. Martinů z New Yorku do Poličky – rodině, 8. 1. 1946, CBM Polička.

- *Čeho se Martinů obává? Jakých typů lidí? Kde si myslí, že bude prospěšnější?*

Martinů v USA pečlivě sledoval poválečné zprávy z domova. Věděl o vyšetřování a věznění Václava Talicha za údajnou protistátní činnost z doby okupace. Martinů byl znechucen těmito praktikami poválečných vyšetřovatelů. Zkrátka nemohl vystát lidi, kteří byli loajální vůči protektorátnímu režimu a po skončení války jednoduše přešli bez skrupulí na českou

revoluční stranu. V letech 1945–1946 byl Zdeněk Nejedlý poté, co se vrátil ze Sovětského svazu, ministrem školství. Ten našeho skladatele ignoroval jako osobnost mezinárodního věhlasu. Martinů správně pochopil, že pro český národ bude svou prací prospěšnější tam, kde byl, tj. v USA.

- **DOK 14: Charlotte Martinů hledá vhodné místo u Prahy, kde by s manželem mohli žít (rok 1947)**

Pověřil mě úkolem najít pro nás mimo Prahu příjemné bydlení... Od Muchy jsem se dozvěděla, že hrabě Colloredo-Mansfeld má v úmyslu věnovat zámek Zbiroh pro kulturní účely a pro umělce. Navštívila jsem ho, a skutečně hrabě slíbil rezervovat pro nás místnosti. Psala jsem o tom svému muži a jemu se myšlenka bydlení na Zbirohu velmi líbila.

Zdroj: MARTINŮ, Charlotte. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1978, s. 77–78.

- *Jakým úkolem pověřil Bohuslav svou ženu? Myslíš, že to myslel se svým návratem do Československa vážně? Jaké praktické kroky za tím účelem podnikal, mj. i skrze svoji ženu? Porovnej svoji odpověď s DOK 13 a 14.*

V roce 1947 se situace v ČSR změnila ku prospěchu Martinů: novým ministrem školství se stal Jaroslav Stránský (od poloviny roku 1946), Martinů dostal nabídku na místo profesora na AMU. To, že myslel svůj návrat do vlasti vážně, je zřejmé z aktivit jeho ženy Charlotty, kterou pověřil, aby se poohlédla po vhodném bydlení nedaleko Prahy.

- **DOK 15: Martinů se obává návštěvy Československa**

A také nevím, kdybych se dostal domů, zdali bych se pak také dostal ven, máme zde všelijaké zprávy o poměrech u nás [tj. v ČSR] a lidé, co utíkají, samozřejmě o tom nemluví moc dobře (...) svět nezměníme a vy víte, že asi nepůjdu na konzervatoř, dokud tam bude vládnout někdo, kdo pronásledoval Talicha.

Zdroj: Dopis B. Martinů z New Yorku do Poličky – rodině, 21. 6. 1948, CBM Polička.

- *V čem Martinů spatřuje riziko návštěvy rodné země? Pozorně se podívej na datum odeslání dopisu a zdůvodni podstatně Martinů obav. Co se stalo v únoru téhož roku?*

Martinů se oprávněně obával, že pokud se fyzicky objeví na půdě ČSR, dá tak najevo loajalitu s komunistickým režimem a jeho kulturní doktrínou socialistického realismu, s kterým bytostně nesouhlasil. Navíc nebylo jisté, že by mohl po komunistickém puči (únor 1948) svobodně znovu vycestovat do zahraničí.

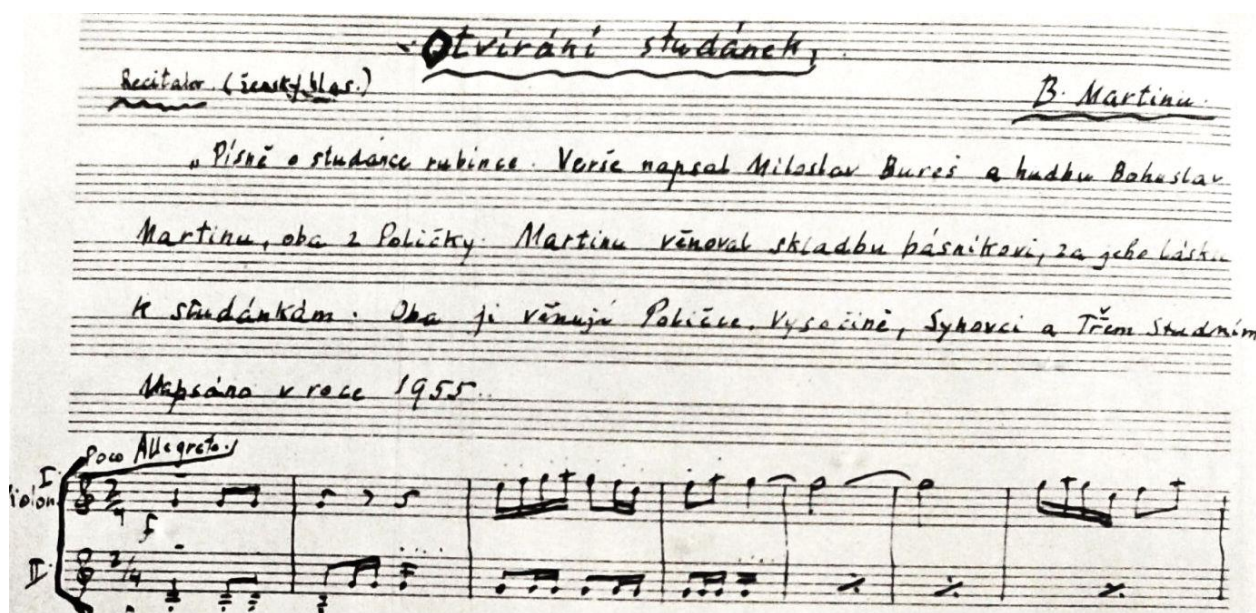
- *Už jsi někdy musel udělat důležitá rozhodnutí? Vžij se do role Martinů a napiš do tabulky **pozitiva** a **negativa** obou možných rozhodnutí. Pro které se rozhodl Martinů, už víš. A jak by ses rozhodl na jeho místě ty osobně? Odpověď uveď v několika řádcích pod tabulku.*

Návrat do ČSR	Zůstat ve světě
- narůstající nevráživost vůči USA a kapitalismu - přihlášení se k socialistickému realismu a jednostranné interpretaci kulturní historie vedené Zd. Nejedlým + setkání s rodinou a svými drahými kolegy + kontakt s rodným krajem, tolik inspirativní přírodou, Martinů byl zemským patriotem	- narušen osobní kontakt s rodinou, přáteli, kolegy v ČSR + možnost svobodně tvořit + pokračovat ve slibné kariéře + lepší výdělek, a tedy i možnost podporovat rodinu v ČSR

Návrat do vlasti je lepší kvůli rodině a českým přátelům. Doma je doma...

Anebo: Důležitější je vlastní přesvědčení, svobodný úsudek, kariéra atd. V budoucnu se snad najde možnost, jak se podívat domů...

Bohuslav Martinů již své rodné Čechy nespatriil. Navázal však spolupráci s Miloslavem Burešem, na jehož básnické texty vytvořil komorní kantáty: Otvírání studánek (1955), Legenda z dýmu bramborové nati (1956) a Mikeš z hor (1959). V letech 1956–57 vyučoval na Americké akademii v Římě. Poslední dva roky života strávil s manželkou u rodiny Paula Sachera ve švýcarském Schönenbergu, kde byl také po smrti (1959) pochován. Z této doby pocházejí jeho dvě monumentální díla: oratorium Gilgameš (1955) a opera Řecké pašije (konečná verze 1959). Dnes je Martinů i se svojí ženou pohřben v rodinném hrobě Martinů v Poličce (od roku 1979). Ve stejném městě se nachází také ZUŠ Bohuslava Martinů a Centrum Bohuslava Martinů, jež pečuje o archiv skladatelské osobnosti a o rodnou světnici na kostelní věži.

- **DOK 16: Rukopis partitury Martinů kantáty *Otvírání studánek***

Zdroj: MIHULE, Jaroslav. *Bohuslav Martinů v obrazech*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, s. 14 přílohy.

- *Z textu partitury zjisti, pro jaký hlas je určena úvodní recitace a kdy byla skladba napsána.*

Kantáta byla napsána roku 1955 pro sóla, ženský (dětský) sbor, recitaci, dvoje housle, violu a klavír. Úvodní recitace je napsána pro ženský hlas.

- *Kantáta oživuje starý zvyk pěstovaný kdysi v kraji Martinů – děti a mládež každoročně na prahu jara obnovovaly a čistily studánky, přirozený zdroj pitné vody v přírodě. Tento zvyk obnovil básník Miloslav Bureš, který vybídl Martinů ke zhudebnění jeho veršů pro tuto příležitost. Komu B. Martinů skladbu věnoval a jakému kraji? Co měli společného básník a skladatel *Otvírání studánek*?*

Martinů dedikoval „Studánky“ svému krajanovi básníku Miloslavu Burešovi z Poličky. Věnování patří také Poličce a Vysočině.

VII. Shrnutí

- *Bohuslav Martinů (BM) by se dal označit jako poutník, který se z cizího prostředí ohlíží domů, do své vlasti. Přesto bychom mohli říci, že měl vlastní několik. Je to vůbec možné? Uvažuj, ve kterých zemích Martinů žil, jak ho ovlivnily a jak on sám ovlivnil čili obohatil jejich kulturu. Doplň tabulku:*

české země	Francie	USA
BM ← J. Suk, česká národní škola, příroda a zvyky na Vysočině	BM ← A. Roussel: čistota formy a hud. prostředků, racionalismus, pařížský kulturní ruch, kultura a mentalita francouzského „plaisir“	BM ← občanská společnost a americká solidarita, svobodomyslnost
BM --> neofolkloristické skladby na národní motivy; všestranný hudební originální styl Martinů (avantgarda, surrealismus, neoklasicismus, civilismus), je stále dobrou „reklamou“ českému národu	BM --> přispěl ke kulturnímu vývoji, hl. představitel neformální skupiny École de Paris	BM --> považován za „amerického“ skladatele, nejvíce se hrály jeho symfonie a skladby spjaté s válkou, vychoval řadu žáků na princetonské univerzitě

- *Říká se: „Kolik řečí umíš, tolikrát jsi člověkem.“ Kolikrát byl člověkem Martinů?*

Martinů kromě češtiny ovládal velmi dobře francouzštinu a angličtinu. Naopak německy se učil v dětství pouze z povinnosti, tudíž si vystačil jen se základy.

- *Přelož s pomocí kapesního nebo internetového slovníku makarónský verš: „Nechci exciter les nerves mais parler to the soul.“² Jaké jazyky se ve větě uplatňují? Citát je zároveň výpovědí zralého skladatele o cíli jeho hudby.*

Makarónským veršem se rozumí míchání dvou a více jazyků v básnickém textu. Ve větě: „Nechci dráždit (drásat) nervy, ale mluvit k(do) duši(e),“ se mísí čeština s francouzštinou a angličtinou. Citát hovoří o pravdivé a hluboké výpovědi Martinů hudby, která nehledá laciný efekt.

- *Přečti si znovu úvodní text ke Kapitole VI. a DOK 12, 13. Následně napiš krátkou úvahu o tom, proč myslíš, že dochází i dnes k tomu, že mohou být zahraniční Češi (tj. lidé, kteří získali např. své vzdělání a profesní praxi v zahraničí) ve své vlasti nevítáni. Jaké negativní pocity může návrat takového „cizince“ jako např. Martinů vyvolat v lidech žijících v Čechách? Zamysli se, jak, kde a především proč k tomuto jevu dochází.*

² Citátem Martinů charakterizuje své poselství ve skladbě *Památník Lidicím*. In: MIHULE, Jaroslav. *Martinů: Osud skladatele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 570.

Cílem úkolu je dovést žáka k samostatné reflexi ve smyslu generalizace dilematu Martinů na problém dnešních „českých cizinců“. Přestože žák nemá dostatek odborných informací, je vyzván k tomu, aby se pokusil vyjádřit a zdůvodnit svůj osobní názor. Bude pracovat s pojmy jako: konkurence, obava o pracovní místo, omezenost, nenávist; přínos pro českou společnost; věda, kultura, umění atd.

Bohuslav Martinů (1890–1959)

© Spolek ČŠBH. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního Programu na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy v roce 2014.